

Herta Müller (född 1953) och Mircea Cărtărescu (född 1956) hör till vår tids stora författare. Båda växte upp i Ceaucescus Rumänien. Den tyskspråkiga Herta Müller lämnade landet 1987. Mircea Cărtărescu stannade till den rumänska revolutionen 1989. Under årets Bok- och biblioteksmässa intervjuades de båda för första gången tillsammans, av poeten Cecilia Hansson.

I
& M
Cărtărescu

*Herta
Müller
Kircea
escu*

VID BANDSPELAREN
CECILIA HANSSON

Ni talar olika språk, men bodde länge i samma land. När ni läser varandra, hur uppfattar ni varandras verk, språkligt och tematiskt?

Jag läste Herta för första gången 1996, på rumänska förstås; *Redan då var räven jägare*. Jag kände inte Herta personligen på den tiden, hade bara hört talas om henne. Jag hade förväntat mig en högklassig prosa, men till min förvåning fann jag en högklassig poesi. Och då menar jag inte "chokladasks-poesi". Det finns inget sött eller dekorerat över Hertas språk, det är riktig poesi. Hon har ett starkt, kraftfullt sätt att se och beskriva världen på. Jag kommer särskilt ihåg en passage: en liten flicka som fångar myror för att trä dem på ett slags halsband. Det är en väldigt stark och kraftfull bild för mig, på samma gång både vacker och grym. Sedan dess är jag övertygad om att Herta är en utmärkt prosaist, men att det bakom varje roman gömmer sig ett poem.

Det är precis som Leonard Cohen säger om sig själv: bakom hans dikter finns alltid skuggan av en gitarr.

Jag tycker att det är intressant hur vi skiljer oss åt. Du har en helt lång andning, och väldigt täta, poetiska satser. Hos mig är meningarna alltid korta. Jag beskär och du staplar. Jag hörde Mircea läsa sina senaste dikter förra året, i Hermannstadt. Han menar att han inte vill läsa dem längre, att han inte kan identifiera sig med dem. Sådant händer ju ofta. Det säger ju inget om kvaliteten. Ofta kan man inte gå tillbaka i den egna utvecklingen, eftersom man landat någon annanstans.

Jag skulle vilja fråga dig Herta om vi egentligen träffades någon gång före 1989? Jag tror inte det.

Nej, jag tror inte det heller. Jag bodde i Timișoara på den tiden. Jag var ofta i Bukarest, men för det mesta på Goethe-institutet.

Jag var nämligen bekant med många av författarna ur min generation, även de tyskspråkiga, och med flera ur *Aktionsgruppe Banat**. Jag gick ofta till Goetheinstitutet, och vi hade läsningar tillsammans. Men jag minns aldrig att jag träffade Herta.

1979 eller 1980 släpptes en antologi med tyskspråkiga poeter på rumänska, *Vint potrivit pina la tare* [*Måttlig till stark vind*] Titeln är en kliché från väderleksrapportering-

en, och boken innehöll tio tyskspråkiga poeter. Deras poesi var väldigt tuff och samhällskritisk. Politiskt låg den tio år före vår. Vi hade aldrig vågat skriva som de på den tiden.

Mircea, vi var ju väldigt politiska i aktionsgruppen. Och därför hade vi också så stora problem med hemliga polisen. Jag rörde mig överhuvudtaget inte i sammanhang som inte var politiskt relevanta. På den tiden fanns det en väldig stark uppdelning mellan dem som var politiskt aktiva och dem som inte var det.

Richard Wagner*, som jag levde med, kände fler människor än jag. Han umgicks även med rumänska författare ur sin generation. Men jag kom sent in i skrivandet. I Rumänien började man alltid skriva i unga år. De flesta kom igång redan på gymnasiet. Jag började skriva på riktigt först efter studietiden, när jag kom till en fabrik för att arbeta.

Det bara blev så. Jag kände alla i aktionsgruppen, jag hörde till. Men jag var någon sorts groupie, ingen författare. Jag hade skrivit en del dikter under gymnasietiden, men dem upplevde jag senare som så dåliga och pubertala. Tänkte att sådant gör väl alla i puberteten. Och sedan är puberteten förbi och så är det bra med det. Det tog tio år innan jag började skriva prosa. Allting beror på biografiska detaljer och till-

fälligheter. Varje människa har sin egen inre struktur.

Hur var det att verka som författare i Rumänien före 1989?

Några år före den rumänska revolutionen fick de tyskspråkiga författarna stora problem med *Securitate*. De pressades att utvandra till Tyskland. Det är inte förvånande att många av dem fick fantastiska karriärer i väst. Jag tror att du, Herta, och Richard, blev de mest framgångsrika.

De tyskspråkiga hade mycket större problem, just eftersom de var tyskar. Men hela folket hade det svårt. Vi [rumänska författare] hade till exempel stora problem med censuren. Det var aldrig så att vi hotades med fängelse, men vi hade problem med varje bok som skulle publiceras. Ofta var vi tvungna att stryka hela boksidor, viktiga sidor ibland. Så alla kämpade med den här monstruösa institutionen som paradoxalt nog bar namnet *Securitate*, vilket betyder "säkerhet", men som skapade en enorm osäkerhet för alla.

Men Mircea, det var inte för att vi var tyskar som vi hade problem. Det var på grund av aktionsgruppen. Och aktionsgruppen hade ett program som var influerat av 1968. 68-rörelsen ställde frågor om nationalsocialismen och den enskilda människans ansvar. Vad hade pap-

pan, farbrodern, grannen gjort under kriget? Våra föräldrar hade ju också deltagit. Min pappa hade varit aktiv i SS, så problemet var aktuellt för mig. Men det hela diskuterades inte i Rumänien. Rumänien diskuterade inte heller sin egen historia. Även fast Rumänien och Antonescu hade kämpat på Hitlers sida. Men det sades alltid att vi hade stått på "den segerrika Sovjetarmens" sida. Fast det var ju bara de sista krigsdagarna. Den rumänska regimen gjorde minoriteterna skyldiga. Alltså tyskarna med Hitler och ungrarna med Horthy. Rumänerna själva menade att de hört till de allierade. Men det var naturligtvis dunkelt. Så 1968 var verkligen en högpolitisk angelägenhet. Man kom direkt in i diktaturens problematik. Aktionsgruppens program berörde till exempel uppdragslitteratur: en litteratur som tjänar sin stat för-tjänar inte sitt namn. Och att den egna upplevelsen ska vara grundläggande för litteraturen. Vi menade att den socialistiska realismen inte är någon riktig konst. Allt detta var en provokation för den hemliga polisen.

I början hade aktionsgruppen träffats offentligt och haft öppna diskussioner. Men det hela stegrades och tillsist slogs gruppen sönder. Sedan kom arresteringarna, förhören och allt som därtill hörde. Vi var

”När vi växte upp
vi oss för poesi so
vara ’ren’, främst
engelskspråkig li
Vi hatade allt so
till politik.”

Mircea Cărtărescu

op intresserade
om vi ansåg
t fransk- och
litteratur.
om relaterade

SCU

så politiska att vi på något sätt hamnade i regimens synfält. Jag befann mig mitt i alltsammans. Jag levde tillsammans med Richard, och när jag kom till fabriken efter studierna för att arbeta, försökte regimen få mig att jobba för säkerhetstjänsten, för att på så sätt komma åt mina vänner. Men jag avböjde, och då började alla svårigheterna för min del. Jag kände mig så trasig.

Dessutom kände jag mig ofta lämnad i sticket, även av de rumänska författarna. Jag klagade ständigt på att för lite hände. I aktionsgruppen hade vi skrivit öppna brev och samlat namnunderskrifter.

Jag blev till en måltavla för regimen, och de hämnades naturligtvis på mig, med alla möjliga medel. I förhören sa de alltid: Åk till Tyskland, till det kapitalistiska träsket! Det är dit du hör! Alltid när de inte kom längre i förhören kallade de mig för hynda eller hora. Eller så var jag ”fascist”. Att de insinuerade att jag var högerradikal, det var fruktansvärt. Det drabbade min stolthet. Det visste de och därför sa de det alltid, de svinen!

När Herta säger att hon var besviken på de rumänska författarnas bristande politiska engagemang, hur ställer du dig till det? Ville ni inte vara politiska eller vågade inte?

Varje historia är väldigt personlig. Jag kommer från en väldigt fat-

tig familj, en familj som består av enkla arbetare. Min pappa arbetade i en fabrik, men blev med tiden en förespråkare för den kommunistiska regimen. Han blev journalist, efter att ha gått på universitetet i partiets regi. Självklart var han medlem i partiet, och han trodde väldigt mycket på dess teorier. Han försökte indoktrinera oss barn. Inte bara politiskt, utan på alla sätt. Jag hade ingen uppfattning om Bibeln eller något som hade med religion att göra, eftersom min pappa var motståndare till religion. Så jag fick läsa Bibeln efter det att jag fyllt trettio. Vi hade varken radio eller TV hemma, så jag fick ingen information om någonting annat än det som fanns runt omkring mig. Jag tänkte att det liv som vi levde var det enda möjliga, att det inte fanns någon annan verklighet. Många av mina vänner hade det på precis samma sätt. Så vi var på sätt och vis blinda för vad som skedde omkring oss, eftersom vi inte hade något att jämföra med. Vi kunde inte resa utomlands och hade knappt några böcker.

När vi växte upp intresserade vi oss för den poesi som vi ansåg vara "ren", främst fransk- och engelskspråkig litteratur. Vi hatade allt som relaterade till politik. Politik var kommunistpartiets politik. Vi tänkte på oss själva som apolitiska. Och detta varade fram till revolutio-

nen. Jag skäms för att säga det.

Och det finns ännu en orsak till vår på sätt och vis efterblivna position i det här avseendet. Den tyskspråkiga litteraturen har en tradition av politisk och social orientering, något som saknas hos den rumänska litteraturen. För den franska litteraturen är det på samma sätt, och det var först när vi stiftade bekantskap med de amerikanska författarna som vi fick perspektiv och kunde börja förstå vad som skedde omkring oss.

Vi hade förstås litteraturgrupper, som *Cenaclul de luni** [*Måndagsklubben*]. De var infiltrerade av informatörer, men vi var inte medvetna om det. Vi kände en sorts inre frihet och ignorerade allting annat. Man kan säga att vi led av en estetisk blindhet. Men detta är såklart relativt. För även om vår litteratur inte medförde något direkt politiskt hot mot regimen, var den ändå subversiv på sitt sätt. Precis som allting som är fritt – att älska, gå i kyrkan eller läsa T. S. Eliot. Att vara fri inuti innebär ju att vara fri överallt. Så ett visst obehag åsamkade vi regimen med vår litteratur.

I fråga om censur kunde man publicera mycket mer på tyska än på rumänska. Censorerna tänkte tematiskt. De resonerade så att: ”Tyska förstår så få människor, rumänska talar hela befolkningen”.

Slutsatsen blev att ”Ja, då är det så eller så många procent mindre farligt att ge ut det”. Vi gav ut en tidskrift i Rumänien, med nyskrivna tyskspråkiga texter, och när sedan en rumänsk tidskrift ville översätta och publicera något ur den var det oftast inte möjligt.

Hur upplevde ni de tyska litterära aktivisterna, Mircea?

Vi beundrade dem som författare. Men vi kände inte till deras problem eller deras situation. Vi läste bara varandra. Först efter revolutionen fick vi höra talas om allt som de varit utsatta för. En av de mest betydande poeterna från aktionsgruppen begick självmord efter att ha lämnat Rumänien.

Rolf Bossert*.

När vi fick höra om hans tragediska öde började vi fråga oss hur och varför det hänt. När vi fick vetskap om hur de tyska författarna haft det blev det en chock för oss. Under nittioalet reste jag mycket i Tyskland och mötte många rumänientyska författare. Jag hade fina samtal med dem, de flesta var väldigt öppna och trevliga.

Något helt annat. Hur ser ert förhållande till ljus ut? Din trilogi *Orbitór*, Mircea, är ju namngiven efter ett slags ljus.

Jag har alltid varit intresserad av den mystiska aspekten av tillvaron och skulle inte vara stolt över att

vara författare om mitt enda syfte var att skriva romaner. Jag använder mitt skrivande som ett sätt att befria mig själv, för att fly från den här världen. Som man kan använda sex, droger eller religion. Jag är en stor beundrare av Kafka. Han skrev för att ta reda på vem han var. Samma sak är det för mig. Och jag älskar Leonard Cohen. En strof i en av hans sånger lyder: *There is a crack in everything, that's how the light gets in*". Det är taget från Talmud, och berättar att världen inte är perfekt, och just därför kan ljuset nå in. Kanske var det detta som jag hade i bakhuvudet när jag döpte min trilogi *Orbitór*, som betyder ett väldigt starkt, mystiskt ljus.

Hos mig finns det inget där, ur den aspekten. Jag kan inte säga att det finns något mystiskt hos mig. Tanken känns främmande. Jag vill heller inte ut ur den här världen. Så mycket har hänt i mitt liv, och jag sysselsätter med mig hur jag ska kunna beskriva det i text. Det gäller att slå sönder allt som bär spår av realitet och skapa något fullständigt konstlat. Om man har tur kommer man då genom detta – via språket – åter igen i närheten av verkligheten.

Kanske vill jag också befria mig, men på ett annat sätt. För att utvärda det som hänt. För att det förgångna inte släpper greppet om

mig, och eftersom jag inte helt kan förstå det som jag varit med om. Dessutom skriver jag av kärlek till de människor, exempelvis Rolf Bossert, som inte längre lever. Det är ingen yttre förpliktelse, utan en inre. Allt har sin grund i upplevelsena som jag bär med mig.

Jag har själv alltid koncentrerat mig på människan i samhället. Vad sker med henne där? Mitt förhållningssätt har att göra med min bakgrund i 1968-rörelsens ideer. Tanken att litteraturen har ett värde för samhället, och att den har som uppgift att verka i det samhälle den befinner sig i. Jag har till exempel alltid tyckt om Thomas Bernhard – hur han ser Österrike – och Márquez *Hundra år av ensamhet*.

Det bländade förhörslyuset som du utsattes för i Rumänien, finns det närvarande på något sätt i det du skriver eller i dig?

Inte mer än att jag har stora problem med fotografer. Ofta när jag blev förhörd bländade de mig i ögonen, så att jag inte kunde se. Och så satt de runtomkring mig. Det gör att jag inte klarar av fotosessioner, jag blir verkligt sjuk av sådana.

Jag vill infoga att jag inte bara är intresserad av det transcendentala i tillvaron. I den sista delen i min triologi, som utkommer i november i år i svensk översättning, försöker jag sammanbinda de lägsta aspekterna

”Kanske vill jag c
mig, men på ett a
att uthärda det s
att det förgångna
mig.”

Herta Müller

också befria
annat sätt. För
som hänt. För
la inte släpper

av den här världen med de högsta. Målet är att återskapa båda aspekternas identitet. Jag försöker skriva på ett sätt som jag inte är van vid: ur ett tillstånd av abjektion. Det vill säga om mördare, brott, om de verkligt lägsta aspekterna av vår värld. Och sedan svingar jag mig till andra sidan. Det innebär att jag är intresserad av allting i världen, från det högsta till det lägsta. Allting finns inuti oss, i våra hjärnor.

Varje människa har sitt eget system, tack och lov. Jag har inte någon aning om vad som finns inuti mitt huvud, eller i oss människor. Jag kan hålla med Mircea om att allt, både gott och ont, existerar i oss alla. Men jag är mer intresserad av skiljelinjer. Att skriva om det jag vet, om vem som har gjort vad, och om ansvaret för det. I min roman *Herztier* [*Hjärtdjur*] skriver jag om det som vi inte känner till i oss själva, om det faktum att vi inte vet vad som finns inuti oss själva. När man kommer till världen är alla lika. Jag är intresserad av när något väcks i en människa. Är det samhället som spelar roll, eller de inre förutsättningarna? Är det tillfälligheter som avgör? Det hela är en gåta, och ingen kan lösa den. Inte psykologer eller sociologer, och inte heller litteraturen. Kanske är det transcendentalt, det man inte ser. Men som sagt, jag är mer intresse-

MÜLLER

rad av att ge ord för vad jag vet om någon.

Just nu arbetar jag med romanen *Atemschaukel* [*Andningsgunga*] som jag påbörjade 2001, med Oskar Pastior. Den handlar om deportationen av rumänientyskarna efter 1945. Om deras tvångsarbete i dåvarande Sovjetunionen. Oskar Pastior dog tyvärr för två år sedan och nu måste jag skriva färdigt boken på egen hand. Men temat deportation har alltid funnits i mitt liv. Min mamma var, precis som Oskar Pastior, deporterad i fem år. Sedan min barndom har ordet "läger" alltid funnits närvarande. Att jag kunde samarbeta med Oskar Pastior, att han kunde berätta så många detaljer ur vardagen i lägret, är en stor lycka för mig och för boken.

SLUTNOTER

Die Aktionsgruppe Banat (GRUNDADE 1968)

Politisk litteraturgrupp i Rumänien. Grundades till sist av den rumänska hemliga polis

Richard Wagner (FÖDD 1952)

En av grundarna till *Die Aktionsgruppe*, och journalist. Belades med arbets- och lämnade Rumänien 1987, tillsammans

Cenaclul de luni [Måndagsklubben]

Litteraturgrupp bestående av rumänska kritikern Nicolae Manolescu.

Rolf Bossert (1952–1986)

Rumänientysk författare och journalist i *Banat*. Belades 1984 med arbets- och utresetillstånd till Västtyskland 1985. I väst hittades han död.

AD 1972)

Gruppen förföljdes och upplöstes
lisen.

pppe Banat. Rumänientysk författare
och publiceringsförbud och
ns med Herta Müller.

en]

nska författare. Centralgestalt var

ist. Medlem av *Die Aktionsgruppe*
och publiceringsförbud. Fick
5. Två månader efter ankomsten till